

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ
ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ

Zwei Kapitel aus einer monographie über Nemesius und seine Quellen
Berlin 1882.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἔκρινεν ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ ἐν Βερολίῳ πανεπιστημίου
ὡς eruditionis et diligentiae specimen probabile.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Τεῦχος Α'.

Ἐκ 10 τυπογραφικῶν φύλλων συνιστάμενον τιμᾶται δραχμῶν 2,50.

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐπήνεσε σύμπας ὁ ἑλληνικὸς τύπος, διεξοδικὰς δ' ἐπαινετικὰς κρίσεις ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Θερεϊανὸς ἐν τῇ «Ἡμέρᾳ» (18 Μαΐου 1885 ἀρ. 546 (1134)), ὁ κ. Μ. Λάππας ἐν τῷ «Αἰῶνι» (1 Μαΐου 1885 ἀρ. 4771), ἡ «Ἐφημερίς» (ἔτ. ΙΓ', ἀριθ. 66), ἡ «Ἀνατολικὴ Ἐπιθεώρησις» (ἀριθ. 83, 28 Μαΐου 1885), ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» (15 Μαΐου 1885 σελ. 47), ὁ «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ» (8 Μαΐου 1885. Περίοδ Β', ἀριθ. 32), ὁ «Νεολόγος», ἡ «Κωνσταντινούπολις» καὶ ἄλλαι ἐφημερίδες. Καὶ ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν δὲ πολλοὶ εἰδικοὶ τοῦ κλάδου ἄνδρες καὶ ἐδημοσίευσαν ἐν περιοδικοῖς καὶ διὰ γραμμάτων συνεχάρησαν τῷ συγγραφεῖ. Ἐνταῦθα καταχωρίζομεν μόνον τῆς κρίσιν τοῦ πρυτάνεως τῶν καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶν φιλοσόφων, κ. Ἐδουάρδου Τσελλέρου (Eduard Zeller), τὴν τοῦ ἐν Ζυρίχῃ διδάσκοντος φιλοσοφίαν Loudvig Stein ἐν τῇ «Berliner Wochenschrift» τὴν τοῦ κ. Μ. Λάππα, τὴν τοῦ κ. Palumbo ἐν τῇ «Cultura recensione, Da Bonghi» καὶ τὴν ἐν τῇ «Revue international» (Le Muséon).

Nachdem ich mich mit der Schrift des Herrn Dr. Margaritis Eὐαγγελίδης: «Ἱστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως», τεῦχος α' naeher bekannt gemacht habe, kann ich mich über dieselbe dahin aussprechen, dass sie eine auf

sorgfältigem Quellenstudium beruhende, zuverlässige und klare Darstellung der in der vorsokratischen Philosophie hervorgetretenen erkenntnistheoretischen Annahmen gibt, die um so verdienstlicher ist, da es an einer umfassenden monographischen Bearbeitung dieses Gegenstandes bis jetzt gefehlt hat. Es gereicht mir zum Vergnügen, beizufügen zu können, dass Herr Evangelides sich mir während seines mehrjährigen Studiums an der hiesigen Universität sowohl von seiten seines persönlichen Charakters als seines wissenschaftlichen Strebens sehr vortheilhaft bekannt gemacht hat. Das vorstehende bezeuge ich ihm ohne eine Anforderung von seiner Seite, lediglich von dem Wunsche getrieben, dazu beizutragen, dass er einen seinen Fähigkeiten und seinem wissenschaftlichen Eifer entsprechenden Wirkungskreis finde.

Berlin 9 Juni 1885.

DR. E. ZELLER

Professor d. Philosophie.

Ἦτοι (κατὰ μετάφρασιν τῆς «Ἐφημερίδος», ἔτος ΙΓ', ἀριθ. 66 σελ. 4.).

«Μετὰ ἐπισταμένην τῆς συγγραφῆς τοῦ κ. Εὐαγγελίδου μελέτην, δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ὅτι αὕτη παρέχει πιστὴν καὶ καθάρην, ἐπὶ ἐμβριθοῦς τῶν πηγῶν μελέτης στηριζομένην ἔκθεσιν τῶν πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφικῶν περὶ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως δοξῶν, ἧτις ἐπὶ τοσοῦτον χρήσιμος καὶ πολλοῦ ἀξία εἶνε, ὅσον τέως ἀληθῶς ἔλλειψις ἦν περιεκτικῆς τινος μονογραφίας περὶ τοῦ θέματος τούτου. Εὐχαιρον δὲ ὅσον καὶ ἀρεστόν μοι εἶνε νὰ προσθέσω ὅτι τὸν κύριον Εὐαγγελίδην ἐξετίμησα κατὰ τὴν ἐνταῦθα πολυετῆ αὐτοῦ διατριβὴν οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ζῆλον αὐτοῦ. Ἐπιβεβαιῶ τοῦτο αὐθορμητῶς, καθόσον φλέγομαι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα συντελέσω κατὰ τὸ δυνατόν, ὅπως ὁ κύριος Εὐαγγελίδης τύχῃ κύκλου ἐνεργείας τοῦ ζήλου αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ ἀνταξίου».

Ἡ προκείμενη Ἱστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως τοῦ κ. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου ἀφιερῶται τῷ γενναίῳ διδασκάλῳ Τσελλέρῳ. Ὁ πρῶτος τόμος αὐτῆς πραγματεύεται τὰς περὶ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως δοξασίας τῶν πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσόφων. Μετὰ προίμιον λίαν σαφές καὶ ἐν κομψῇ φράσει συντεταγμένον, ἐν ᾧ ἡ βαθέως διήκουσα διαφορὰ τῆς δογματικῆς καὶ κριτικῆς γνώσεως ἐναργῶς διασαφηνίζεται, τρέπεται ὁ συγγραφεὺς πρὸς τὰ πρῶτα μικρὰ ἔχνη τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως παρὰ τοῖς Ἰωσι φυσιολόγοις. Τὸ κέρδος δεικνύει ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα, ὡς εἶνε φυσικόν, λίαν ἰσχνόν, τὸ δ' ἀποτέλεσμα ἀρνητικόν. Οἱ Ἑλεᾶται βεβαίως ἔχουσιν ἤδη λάβῃ ἀξιόλογον ὀρμὴν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως, ἀλλὰ περὶ συνειδητῆς κατανοήσεως τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως δὲν δύναται νὰ γίνηται παρ' αὐτοῖς λόγος, πολλῶ δ' ἔτι ἤττον περὶ συστηματικῆς διαμορφώσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσόφοις καθόλου—ἐξαιρουμένων πως τῶν Σοφιστῶν—. Ὅσα λοιπὸν δυσχερέστερον εἶνε ἐκ διεσπαρμένων σημειώσεων καὶ πεινιχρῶν ὑπαινιγμῶν νὰ συγκροτήσῃ τις ὡς σύνολον τὰς περὶ τῆς θεωρίας τῆς γνώ-

σεως δόξας τῶν πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσόφων, τόσῳ μᾶλλον εἶνε ἄξιον ν' ἀναγνωρίσωμεν τῷ κ. Εὐαγγελίδῃ ἀνεπιφυλάκτως, ὅτι ἔλυσε καθόλου ἐπιτυχῶς τὸ δυσχερὲς τοῦτο πρόβλημα. Ὁ συγγραφεὺς ἴσταται ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, γινώσκει καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν νεωτάτην περὶ τοῦ θέματος γραμματείαν, εἰ καὶ ἐν τοῖς πορίσμασιν αὐτοῦ προστίθεται πάντοτε σχεδὸν τῷ Τσελλέρῳ. Ἐπὶ πρωτοτύπου διεισδύσεως τῆς ὕλης καὶ αὐτοτελοῦς προβολῆς νέων ἀπόψεων δὲν ἔχει βεβαίως νὰ ἐγείρῃ ὁ συγγραφεὺς ἀξιώσεις, ἀλλὰ τόσον ὑψηλαὶ ἀπαιτήσεις οὐδαμῶς που προβάλλονται τοῖς νεαροῖς, πρὸς τὰ πρόσω ὠρμημένοις, νέοις ἑλλησι. Πρὸς ἀνεξάρτητον, τὸ θέμα τελῶς ἐξαντλοῦσαν, σύντονον ἀνεξέτασιν τόσον δυσκόλου θέματος ἀπαιτεῖται ζῶσα ἐπιστημονικὴ παράδοσις ἀκμαία, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν εὐτελεῖ μόνον μέτρῳ καὶ μόλις ἀπὸ μικροῦ μόνον χρόνου κέκτηνται. Τούτου ἕνεκα ἀποφεύγω νὰ εἰσέλθω εἰς κενὰ τινα καὶ ἐλλείμματα τοῦ ἄλλως ἱκανοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἀξίου ἔργου. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καθίσταται ἀνάγκη νὰ γίνηται περισκόπησις τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως ἐπιστήμης τινὸς καὶ νὰ συμπεριλαμβάνωνται τὰ πορίσματα τῶν τελευταίων ἐρευνῶν ἐν σαφεῖ καὶ ἀκριβεῖ γλώσσῃ.

Καὶ τοῦτο δὲ εἶνε μεγάλη ὑπηρεσία, τὸ συναρμόσαι δῆλα δὴ τὰ διεσπαρμένα μέλη (disjecta membra) ἐπιστήμης τινὸς εἰς ἓν ἐνιαῖον καὶ περίοπτον σύνολον. Ταύτην δὲ τὴν ὑπηρεσίαν ὅλην καὶ πλήρη προσήνεγκεν ὁ Εὐαγγελίδης. (Berliner philologische Wochenschrift, 5 Jahrgang. 26 September 1885, N° 39).

Ἐπὶ παντὸς ἔργου, ὡς γνωστὸν, ὑπάρχουσι καὶ ἐφαρμόζονται συνήθως δύο εἶδη κριτικῆς, ἡ μὲν καλουμένη θετικὴ, καθ' ἣν ὁ κρίνων παρατηρεῖ, ἐξετάζει καὶ ἐξαίρει ὅσα ὑπάρχουσι καθόλου ἐν αὐτῷ καὶ εἶναι ἄξια λόγου καὶ μνείας, ἡ δὲ ἀρνητικὴ, δι' ἧς φανεροῦνται καὶ οἶονεὶ συλλέγονται ὡς ἄκανθαι τὰ ἀναποδράστως ἐλλιπῆ καὶ ἡμαρτημένα. Ποτέρα εἶναι ἄρα γε ἡ ὀρθή, ἡ λυσιτελής, ἡ δικαία, ἡ αἰρετωτέρα ἐν τέλει; Ἡ ἀπόκρισις εἶναι ἀπλῆ καὶ εὐκολος. Ἡ κριτικὴ δὲν διαφέρει τῶν ὀργάνων, ὧν ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἀξία ρυθμίζονται ὑπὸ τοῦ σκοποῦ, ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ζητουμένου καὶ ὑπὸ διαφόρων ἄλλων λόγων, εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ τὴν προαίρεσιν τοῦ κρίνοντος ἀναφερομένων. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀμφότεραι καλῶς ἀσκούμεναι παρέχουσιν ἀγαθοὺς καρποὺς καὶ εἶναι ἐξ ἴσου ἀναγκαῖαι. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν, οἵτινες μικροὶ ἔτι καὶ πεζοὶ ἀναγκαζόμεθα νὰ τρέχωμεν «ἰδρῶτι καὶ δάκρυσιν περιρρεόμενοι» παρὰ τὸ λύδιον ἄρμα τῶν γιγαντείων Φράγκων, πᾶν ὅ,τι δειλὸν καὶ ἀρνητικὸν φαίνεται ἡμῖν ἀνασταλτικὸν τοῦ καλοῦ καὶ ἀναξιοπρεπέος.

Ἡ κριτικὴ, ἡ ἀναιροῦσα καὶ ἡ ἀκανθολόγος, ἡ περιδεῆς καὶ δυσωπουμένη ἰδίᾳ ἐνώπιον τῆς γερμανικῆς κολοσσοουργίας καὶ ἐπιφωνοῦσα κατ' Αἰσχύλον:

Τοιᾶδε ἀνδρὶ τίς ξυμβήσεται;
τίν' ἀντιτάξω τῷδε; τίς φερέγγυος;

τοιαύτη κριτικὴ, λέγομεν, παρ' ἡμῖν εἰς οὐδὲν ἀγαθὸν καὶ χρήσιμον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ. Ἴσως ὠφελεῖ ἐνίοτε τοὺς κρινουμένους καὶ πορίζει φήμην εἰς τοὺς μεταχειριζομένους αὐτὴν μετὰ τέχνης τινὸς καὶ δικαιοσύνης· ἀλλ' ἡ ἀρνησις εἶναι

ἀείποτε ἄρνησις, στέρωσις δηλονότι καὶ ἀμαύρωσις, ὧν προτιμότερα ἴσως ἢ ἔχου-
 μυθία τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ σιγή:

Le silence est seul grand ;
 tout le reste est faiblesse,

ὅτε τοῦλάχιστον τὸ προσχόμενον δὲν φαίνεται ὄν τέκνον τῆς οἰήσεως, ἢ δὲ ἀξίω-
 σις τοῦ γεννήτορος δὲν εἶναι ὑπερφίαλος καὶ μωρὰ.

Προαιρούμενοι οὕτω παρ' ἡμῶν τὴν θετικὴν καλουμένην κριτικὴν, δὲν καταφρο-
 νοῦμεν τῆς ἐτέρας, οὐδὲ τυφλώττομεν περὶ τὰ ἐλλείματα καὶ τὰ σφάλματα τοῦ
 ἔργου, ὅπερ πρόκειται ἐνταῦθα ὑπόθεσις τοῦ λόγου ἡμῶν καὶ τῆς ἐρεῦνης. Ὁ συγ-
 γραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς γνώσεως εἶναι νεαρῶτατος ἔτι τρόφιμος τῆς βαρυ-
 τάτης τῶν ἐπιστημῶν, ἧτις φέρει τὸ ἀόριστον ἄμα καὶ περιληπτικώτατον ὄνομα
 φιλοσοφία. Ἡ περὶ τοῦ ὀνομαστοῦ ἐπισκόπου Νεμεσίου (450 π. Χ.) πρὸ δύο ἡδὴ
 ἐτῶν γερμανιστὶ ἐκδοθεῖσα πραγματεία αὐτοῦ, δι' ἧς ἔτυχεν ἐπιζήλου διδακτο-
 ρικοῦ διπλώματος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἐτεκμηρίωσεν ἀποχρῶν-
 τως τὴν ἀξιόλογον ἀκαδημαϊκὴν αὐτοῦ μάθησιν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἡ φιλοδοξία
 καὶ ἡ ἀξίωσις τοῦ κ. Μ. Εὐαγγελίδου δὲν εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ ἄτοπος. Ποθήσας
 στάδιον ἱκανὸν καὶ πρόσφορον πρὸς τὰς σπουδὰς αὐτοῦ συνέταξε τὸ πρῶτον τοῦτο
 μέρος τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ἵνα διδάξῃ αὐτὴν ὡς ὑψηλῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ
 Πανεπιστημίῳ, παρ' οὗ ζητεῖ σήμερον τὴν ψῆφον καὶ τὴν ἔγκρισιν. Κατὰ τὸν
 τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῶν πολλῶν, ἠδύνατο καὶ αὐτός, ἀντὶ τοῦ συνθέτου καὶ
 βαρέος ἔργου, ὅπερ ἐπεχείρησε, νὰ συναρμόσῃ ἀπλῆν τινα μονομερῆ διατριβὴν,
 ὅπως ἐπιδείξῃ αὐτὸν ἱκανὸν εἰς ἣν θηρεύει ἔδραν μετὰ ζήλου καὶ φιλοτομίας.
 Ἀρχιτεκτονικώτερος ὅμως ἐκείνων καὶ προθυμούμενος νὰ πιστώσῃ τὴν μάθησιν
 αὐτοῦ καὶ τὴν ἱκανότητα, οὐχὶ διὰ τοῦ ὄνυχος τῆς παροιμίας, ἀλλὰ τρόπον τινὰ
 διὰ παντὸς τοῦ κύτους, ὑπετύπωσε κύριά τινα κεφάλαια τοῦ ὅλου, ὅπερ ἀπροσφό-
 ρως ὀνομάζει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ διατριβὴν. Εἶναι τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀποχρῶντα
 τεκμήρια τῆς παιδεύσεως αὐτοῦ περὶ τὴν ἐπιστήμην, ἣν φιλοτιμεῖται νὰ μετα-
 δώσῃ ἀπὸ σεμνοῦ μὲν καὶ περιμαχῆτου, ἀκάρπου δὲ μέχρι τοῦδε καὶ δυσμοίρου
 θρόνου.

Ἡ ἱστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, ὡς ἐπέγραψε τὸ ἔργον αὐτοῦ ὁ συγ-
 γραφεὺς, εἶναι αὕτη αὕτη ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Τί ἄλλο εἶναι ἢ πρώτη καὶ
 ἐσχάτη ἰδέα τῆς φιλοσοφίας, ἡ ἀρχὴ αὐτῆς καὶ ὁ σκοπός, ὡς καὶ πάσης ἄλλης
 ἐπιστήμης καθόλου, ἢ ἡ γνῶσις; Ἐν ἐξαίρετῳ καὶ ἐνθουσιαστικῷ προλόγῳ ὁ
 συγγραφεὺς ἐξαίρει τὴν ἐνθεον ἀληθῶς τοῦ ἀνθρώπου χρεῖαν πρὸς γνῶσιν καὶ κα-
 τανόησιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόσμου, καὶ παραλείπει μὲν νὰ ὀρίσῃ αὐτὴν, ὡς ὀφεί-
 λεν, ἀλλὰ καταδεικνύει ἀρκούντως τὸ χρήσιμον αὐτῆς, τὴν ἀξίαν καὶ τὸν ἡμέ-
 τερον αἰώνιον αὐτῆς πόθον. Πᾶς ἄνθρωπος πανταχοῦ τῆς γῆς, εὐθὺς ὡς ἐπλή-
 ρωσε τὰς πρώτας καὶ ἀναγκαίας φυσικὰς αὐτοῦ χρεῖας, ἀπηλλάγη δὲ τῆς κτη-
 νώδους καὶ βαρβάρου αὐτοῦ ἀθλιότητος, ἐθήρυσεν ὑπὸ δίψης τὸ μυστήριον τῆς
 ἀληθείας καί, ὡς ὁ ἐπὶ σκηνῆς Φάουστ, ἔκρουσεν εὐπίστως καὶ ἀκαθέκτως τὴν
 πύλην τῆς θελκτικῆς γνώσεως. Οὐδεὶς ὅμως λαὸς ἐνεφορήθη τοῦ πόθου τῆς ἀλη-
 θείας τοσοῦτον καὶ ἀνεκάλυψεν εὐστόχως τὴν εἰς αὐτὴν φέρουσαν ὁδὸν ὅσον ὁ ἐλ-
 ληνικός. Πρὸ αὐτοῦ πάντες διετέλουν μεμεθυσμένοι καὶ ὑπὸ τῶν μύθων καὶ οἰονεῖ
 ὑπεζευγμένοι εἰς τὸ ἄριμα τῆς σκοτεινῆς δουλείας καὶ τῶν ἀκρίτων παραδόσεων.

Ἡ φιλοσοφία, καὶ ὡς λέξεις καὶ ὡς νόησις, ἦτοι ἡ ἐλευθέρα ἐξέτασις τῶν ὄντων καὶ τῶν αἰτίων, ἐξῆλθεν ἀναντιρρήτως ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι γνήσιον φυτὸν τοῦ ἐλληνικοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἀνεπήδησε πάνοπλος ὡς ἡ Παλλὰς ἐκ τῆς θείας κορυφῆς. Πρὶν ἢ αὐτὴ ἀποβῆ εἰς ἐπιστήμην, διεξῆλθε τρόπον τινὰ δύο βαθμούς, πρῶτον τὸν τῆς μυθολογίας, ἔπειτα δὲ τὸν τῆς ἀπλῆς σκέψεως, οὓς βλέπομεν εὐκρινῶς ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐλληνικῇ ποιήσει. Ἀληθῶς ἕκαστος μῦθος εἶναι ἔμφυχον τεκμήριον, ὅτι ἡ διάνοια τοῦ λαοῦ δὲν ἔμεινεν ἀδρανῆς καὶ ἔστεργε τὰ φαινόμενα, οἷα παρίσταντο καὶ ἐκυλιδοῦντο ἐνώπιον αὐτοῦ μεστὰ ἀσαφείας, ἀντινομῶν καὶ ἀνωμαλίας. Ἀυπούμεθα καὶ θαυμάζομεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ προκειμένου ἔργου ἀπέφυγε νὰ ἐξετάσῃ τὰς ρίζας καὶ τὰ προσίμια ταῦτα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως συνωδᾷ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐπιβολῇ καὶ νὰ δείξῃ τοῦλάχιστον ἀκροθιγῶς τοὺς προδρόμους ἀστέρας τοῦ βραδέως ἀνατείλαντος ἡλίου ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὁρθῶς καὶ σκοπίμως προτάσσει τοῦ ἱστορικοῦ μέρους τῆς πραγματείας αὐτοῦ δύο χρήσιμα κεφάλαια περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς δογματικῆς καὶ κριτικῆς διανοήσεως, καὶ περὶ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως ἐν τῇ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίᾳ, δι' ὧν ὁ ἀναγνώστης χειραγωγεῖται ὅπωςδῆποτε ἐπὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἐπομένων. Δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἂν ὁ συγγραφεὺς ἐνδιέτριβεν ἀκριβέστερον περὶ τὸ μεταφυσικὸν ζήτημα τῆς γνώσεως καὶ διελεύκαινε τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐντεῦθεν βλαστήσαντα μεγάλα συστήματα τῆς πραγματολογίας (Realismus) καὶ τῆς ἰδεολογίας (Idealismus). Δὲν διανοοῦμεθα νὰ φέξωμεν τὴν ἔλλειψιν πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Σεβόμεθα τὴν φειδωλὴν γλῶσσαν καὶ στέργομεν αὐτάρκως καὶ προφρόνως τὰ ὑπάρχοντα, ὅτε ταῦτα εἶναι μάλιστα, ὡς τὰ τοῦ κ. Μ. Εὐαγγελίδου, ὕγινη, εὐληπτα καὶ διδακτικά. Τοιαύτας τῶ ὄντι ἀρετὰς εὐρίσκομεν ἐν τῇ φιλοσόφῳ ταύτῃ ἱστορίᾳ τῆς γνωστικῆς θεωρίας. Ὁ συγγραφεὺς εἶχε μὲν, ὡς εἶκος, πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μέγα τῆς σοφίας μνημεῖον τοῦ Γερμανοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ε. Τσέλλερ, εἰς ὃν ἀφιεροῖ φιλοστόργως τὴν ἀπαρχὴν ταύτην τῶν πόνων αὐτοῦ, ἀλλ' ἦν-τλησε καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐλληνικῶν πηγῶν, κατανοεῖ αὐτὰς μετὰ φιλολογικῆς ἀκριβείας, ἱστορεῖ τὰ συστήματα σαφῶς καὶ εὐγνώστως καὶ παρέχει εὐμέθοδον καὶ εὐκρινῆ εἰκόνα τῶν θεωριῶν καὶ τῆς φυσικῆς διαδοχῆς αὐτῶν καὶ ἀναπτύξεως. Τὸ προκείμενον τεῦχος λήγει ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ἣτις θὰ εἶναι τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ ἐπιόντος. Ἐὰν τύχῃ δευτέρας ἐκδόσεως τὸ ἔργον, προτρέπομεν τὸν φιλότιμον συγγραφεᾶ νὰ πραγματευθῇ ἐπὶ μᾶλλον τὰ τῶν Πυθαγορείων ἰδίᾳ καὶ τῶν Σοφιστῶν, ν' ἀποφεύγῃ ματαίας συζητήσεις ὡς τὴν ἐν σελίδι 65, νὰ μὴ μεταφέρῃ ἐκ ξένων λεξικῶν λέξεις ἐχούσας διάφορον παρ' ἡμῖν σημασίαν, νὰ διαγράψῃ ἀδοκίμους τινὰς λέξεις ἢ ἀνυπάρχτους καὶ φράσεις ἀφορήτους ἐν τῇ κρυσταλλοειδεῖ ἡμῶν γλῶσση, οἷον ἐξαντικειμένωσις, χρωματισμὸς πο-λέμου, διηρθρωμέται ρύξεις, ἀρμονοῦσαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἡ παραίνεσις ἡμῶν δὲν εἶναι μόνον φιλική, ἀλλὰ καὶ ῥαδίᾳ καὶ εὐπορος εἰς τὸν συγγραφεᾶ, διότι φαίνεται ἔχων ἰκανὴν ἐμπειρίαν καὶ ἐπιστήμην τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἧς αἰσθάνεται προφανῶς τὸ κάλλος, εἶδεν ἐν τοῖς ἀρίστοις λογογράφοις τὸν ἐξάισιον πλοῦτον καὶ δύναται προσέχων νὰ προσαγάγῃ εἰς τὸ φῶς ἐπίζηλα καὶ γενναῖα ὑποδείγματα.

(«Αἰῶν» 1. Μαΐου 1885. ἀριθ. 4771).

Ἡ χώρα, ἐν ἣ εἶδε τὸ φῶς ἢ φιλοσοφία, οὐδὲν παρήγαγεν ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων.

Ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τῆς παλλιγενεσίας αὐτῆς, ἀφ' οὗ μακρὰ δουλεία παρέλυσεν τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς, ἀπέδειξε τὴν μεγάλην αὐτῆς ζωτικότητα ἐν παντὶ σχεδὸν κλάδῳ ἀλλὰ φιλοσοφικὸν λόγου ἄξιον οὐδὲν παρήγαγεν. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀγωνίᾳ καὶ τῇ φαινομενικῇ ταύτῃ στεριώσει ἐκρύπτετο δύναμις λανθάνουσα μὲν ἀληθῶς, ἀλλ' ἐτοιμηὴ νὰ ἐκδηλωθῇ δι' ἔργων.

Ἡ πεποιθήσις αὕτη ἐγεννήθη ἐν ἐμοί, ἀναγνόντι τὸ ἀγγελλόμενον βιβλίον.

Συγνώμην παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Μουσείου, εἰάν ἐν τῇ λογοκρισίᾳ ταύτῃ φανῶ διεξοδικώτερος τοῦ δεόντος. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι λίαν τολμηρὰ ἐπιχειρήσεις εἶνε (ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠμέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ *quid valeant humeri* τοῦ Ὀρατίου) ἡ συγγραφή ἱστορίας τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, τῆς ἀνάγκης ἐκείνης πρὸς διανόησιν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸν κυριώτατον χαρακτῆρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἦν ὁ μέγας Σταγειρίτης ἄριστα διετύπωσε διὰ τοῦ: «φύσει τοῦ εἶδεται ὀρέγεται ἄνθρωπος».

Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπαγγέλλεται τὸ σύγγραμμα, οὗ τὸ πρῶτον τεῦχος ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἐξετάσωμεν αὐτό.

Τὸ πρῶτον τοῦτο τεῦχος περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν μέχρι Σωκράτους, ὅστις ἀνοίγει νέαν περίοδον καὶ εἰς ταύτην τὴν φιλοσοφικὴν ἐπιστήμην. Ἐν προλόγῳ, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς ἐξαίρει μετ' εὐγλωττίας τὴν ἀκατάσχετον τοῦ ἀνθρώπου ὁρμὴν πρὸς τὴν γνῶσιν, διαγράφει ὡς ἀριστοτέχνης διὰ γραμμῶν μεγάλων καὶ λαμπρῶν τὰς δύο μεγάλας περιόδους τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὧν ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας ἀρχομένη τελευτᾷ εἰς τὸν μέγαν φιλόσοφον τῆς Καινιξβέργης, ὃν ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει τὸν Κοπέρνικον τῆς φιλοσοφίας, ἡ δὲ ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Καντίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Τὴν πρώτην ὀνομάζει *δογματικὴν*, τὴν δευτέραν *κριτικὴν* τῆς διανόησεως *περίοδον*.

Ἐν ἐτέρῳ μέρει τοῦ προλόγου χαρακτηρίζει ὁ συγγραφεὺς τὴν δογματικὴν καὶ κριτικὴν διανόησιν καὶ ἐν τέλει τὴν πορείαν τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως ἐν τῇ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίᾳ.

Εἰσελθὼν οὕτω εἰς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἐν τῇ τῶν ἀρχαίων Ἰώνων σχολῇ καὶ εὕρισκει ἐν αὐτῇ σπέρματα μόνον τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, ταῦτα δὲ λανθάνοντα κατ' ἀρχὰς ἀναπτύσσονται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον διὰ τῶν Ἐλεατῶν, τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Ἡρακλείτου, εἶτα δὲ διὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὅστις δίδωσιν αὐτοῖς χαρακτῆρα συστηματικόν, παρὰ δὲ τῷ Δημοκρίτῳ ἐκφαίνονται πλέον ὡς θεωρία, ἐξηρητημένη ὅμως ἔτι ἐκ τῶν μεταφυσικῶν τῆς σχολῆς ἀρχῶν. Παρὰ τῷ Πρωταγόρᾳ παρίσταται ὡς θεωρία μᾶλλον ἀνεξάρτητος, ἀλλὰ φέρουσα χαρακτῆρα σκεπτικόν, ὅστις ἄγει εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ τε θεωρητικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου παντός.

Ἡ σχέσις ὅμως αὕτη (ὁ συγγραφεὺς δεικνύει αὐτὴν ἄριστα ἐν σελ. 130 κ. ἐφ.) ὑπῆρχεν ἤδη ἐν σπέρματι ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς συστήμασι τῶν προγενεστέρων, αἱ δὲ τῶν Σοφιστῶν θεωρίαι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ αὐστηρὰ ἀκολουθία τῶν προγενεστέρων φιλοσοφημάτων. Λίαν ἀξιέπαινος εἶνε καθ' ἡμᾶς ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέως, ἵνα καταδείξῃ πῶς αἱ περὶ γνώσεως δόξαι ἐκάστου συστήματος πηγάζουσιν ἐκ τῶν μεταφυσικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν. Κατορθοῖ δὲ τοῦτο πάντοτε χωρὶς νὰ

βαρύνη τὸν ἀναγνώστην διὰ μακρῶν συζητήσεων ἀποφεύγων ἅμα νὰ γίνηται σκοτίνος καὶ ἀκατάληπτος.

Πρὸς τοῦτο ὁρμᾶται ὁ συγγραφεὺς ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, ἐκ δὲ τῆς μεθόδου ταύτης πορίζεται λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Παρατίθησι πάντοτε τὰ κείμενα, ἐφ' ὧν στηρίζει τὰς γνώμας αὐτοῦ καὶ οὐδὲν ἰσχυρίζεται μὴ ἐπικυρούμενον ὑπὸ ἀξιοπιστοτάτης μαρτυρίας. Ἄλλ' εἰ καὶ κυρία βᾶσις τῆς ἐργασίας αὐτοῦ εἶνε αἱ πηγαί, ὡς εἶνε νῦν διωρθωμένοι ὑπὸ τῆς νέας κριτικῆς φιλολογίας, γινώσκει ἀκριβῶς πᾶν ὅ,τι νεωστὶ ἐγράφη περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ χρῆται τῇ νέᾳ γραμματεῖα δεξιῶς ποῦ μὲν παραδεχόμενος μόνον τὰ ἀσφαλῆ αὐτῆς πορίσματα, ποῦ δὲ προφυλάττων τοὺς ἀναγνώστους αὐτοῦ ἀπὸ δοξασιῶν παρακεκινδυνευμένων.

Ὁ συγγραφεὺς τεκμηριοῖ τὴν φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην εἴτε διορθῶν ἐνιαχοῦ ἐπιτυχέστατα κείμενα ἐφθαρμένα, εἴτε ἀποκαλύπτων δοξασίας ξένας ὑπὸ ὀνόματα ξένων φερομένας, εἴτε τέλος εὐρίσκων ἐκ τῶν κακῶς παραδεδομένων τύπων τοὺς ἀληθεῖς τύπους.

Ἄλλ' ὅ,τι ἐπίσης ζωηρῶς προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν εἶνε ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου τούτου. Οἱ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ζῶντες ἔχουσι συνήθως λίαν πεπλανημένας περὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης δόξας. Τὸ βιβλίον τοῦτο δεικνύει ἡμῖν λαμπρότατα ὅποιαν δύναμιν, ὅποιαν διαύγειαν κέκτηται ἡ νέα αὕτη γλῶσσα, ὅταν ποιῆται χρῆσιν αὐτῆς διάνοια δεξιᾶ. Κατ' οὐδὲν σχεδὸν ὑπολείπεται τῆς ἀρχαίας. Μᾶλλον δὲ διακρίνεται ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ τὴν εὐκαμψίαν καὶ διὰ τὸν ἀναλυτικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ὃν ἔχει κοινὸν πρὸς πάσας τὰς νεωτέρας γλώσσας. Ἀρκεῖ νὰ γινώσκῃ τις τὴν σημασίαν τῶν μορίων θὰ, γὰ, δὲν, εἶνε, ἵνα δυνηθῇ ὁ γνώστης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ν' ἀναγνῶ τὸ βιβλίον τοῦ Μ. Εὐαγγελίδου πολλῶ εὐχερέστερον ἢ τὸν Λουκιανὸν καὶ τὸν Ξενοφῶντα.

Θά μοι μεμθῆ τις ἴσως τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ θά με κατηγορήσῃ διότι δὲν ὑπέδειξα τὰ σφάλματα τοῦ συγγράμματος τούτου ἢ τὰς διαφορὰς πρὸς τὰς ἐμὰς δόξας. Ἐστὼ ἄλλα σφάλματα μὲν δὲν εὗρον ἢ εἶδον αὐτὰ τάσον μικρὰ ὥστε δὲν ἔκρινα ἄξιον νὰ μνημονεύσω αὐτὰ ἐνθυμούμενος τὸ τοῦ Ὀρατίου *ubi plura n i t e n t*.

LE MUSÉON, Revue internationale Tome V. N° 1° Janvier 1886 p. 137.

Τὸν τῆς «Ἱστορίας τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως» ἑλληνα συγγραφεὴν, ἐγνώρισα ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην πρὸ τριετίας τὸ πρῶτον διὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ ἐναισίμου διατριβῆς «Περὶ Νεμεσίου καὶ τῶν πηγῶν αὐτοῦ», δι' ἧς καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου.

Ἐν τῇ μελέτῃ ἐκείνῃ ὁ συγγραφεὺς τοσαύτην ἐπεδείκνυε πολυμάθειαν καὶ κρίσιν, ὥστε ἐδύνατό τις ἀληθῶς τὰς ἀρίστους νὰ τρέφῃ ἐλπίδας περὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ σταδίου.

Μαθητῆς τοῦ Zeller διατελέσας, τοῦ ἐνδόξου συγγραφέως τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, βαίνει ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, ἥτοι ἀκολουθεῖ τῇ μεθόδῳ τῆς ἐρεύνης αὐτοῦ. Ἀνατίθησι δὲ εὐγνωμόνως ἐκείνῳ καὶ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ ταύτην, ἥτις, καίπερ τὸ πρῶτον οὔσα τεῦχος συγγράμματος δημοσιευθησομένου μετ' οὐ πολὺ, δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον αὐτοτελές, ἅτε ἅπασαν περιλαμβάνον τὴν

ιστορίαν τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φιλοσοφίας μέχρι τοῦ Σωκράτους.

Προτάσσεται τῆς συγγραφῆς εἰσαγωγὴ ἰκανῶς εὐρεῖα καὶ περιεκτικὴ, γεγραμμένη δὲ μετὰ θαυμαστῆς σαφηνείας καὶ κράτους γνώσεων. Ἐν αὐτῇ ἀποδείξας ὁ συγγραφεὺς πρῶτον ὅτι ἡ θεωρία τῆς γνώσεως εἶνε ἀνάγκη τις τοῦ πνεύματος, ἐξετάζει ἀκολούθως ὁποῖα ἡ ὁδὸς, ἣν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὡς πρὸς ταύτην ἐβάδισε. Καὶ διαστέλλει δύο περιόδους ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς γνώσεως· τὴν δογματικὴν περίοδον, τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ Kant· καὶ τὴν κριτικὴν περίοδον, τὴν ἀπὸ τοῦ φιλοσόφου τῆς Königsberg μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Τὰς δύο ταύτας περιόδους διαστέλλει καὶ χαρακτηρίζει ἐπιτυχέστατα.

Χειραγωγῆσας οὕτω τὸν ἀναγνώστην ὁ συγγραφεὺς, περιγράφει ἐν τοῖς ἐξῆς τὴν ὁδόν, ἣν ἡ θεωρία τῆς γνώσεως διήνυσε κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφικὴν περίοδον. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀληθῶς νὰ ἐφαρμόσῃ διενότηθαι τὸ τοῦ Πενδάρου «ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον χρῆ θέμεν τηλαυγές», διότι ὁ πρόλογος ἔχει ὄντως τὴν ὄψιν ἔργου καλλιτεχνικοῦ.

Μετὰ τὴν σχετικὴν ταύτην εἰσαγωγὴν ὁ συγγραφεὺς ἐρευνᾷ τὰς δόξας ἐκάστου φιλοσοφικοῦ συστήματος περὶ τῆς γνώσεως καὶ ἀποδεικνύει τὴν σχέσιν, ἣτις ὑφίσταται μετὰ τῶν δοξασιῶν τούτων καὶ τῶν μεταφυσικῶν ἀρχῶν ἐκάστου συστήματος, εἰκονίζουσα δὲ τοιοῦτῳ τῷ τρόπῳ πιστῶς καὶ ἀκριβῶς, ὑπὸ τὸν ἐναργέστατον αὐτῶν χαρακτῆρα, τὰ διάφορα ταῦτα συστήματα καὶ ἐν ταύτῳ καταφανῆ καθιστᾷ τὴν θέσιν, ἣν ἐν ἐκάστῳ τούτων αἱ περὶ τῆς γνώσεως δόξαι κατέχουσι. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τέλος τὸ πρῶτον ἀπαντῶσι, καίπερ δυσδιάκριτα τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, ἅπερ ἀναπτύσσονται ἐκάστοτε βαθμιαίως ἐν ταῖς ἐπερχομέναις σχολαῖς, ἐν ᾗ παρὰ Δημοκρίτῳ ἤδη εὐρίσκομεν ὑπόθεσιν συστηματικὴν περὶ τῆς γνώσεως, ἐξηρητημένην ὁμως ἔτι ἀπὸ τῶν μεταφυσικῶν ἀρχῶν τῆς ἀτομικῆς φιλοσοφίας.

Οἱ Σοφισταὶ τὸναντίον, ἡγουμένου τοῦ Πρωταγόρου, προτιθεῖσι παράδοξον θεωρίαν, ἐν ἣ συγχέεται πᾶν εἶδος γνώσεως καὶ ἐκ τούτου προέρχεται χάος ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Ἄλλ' ἰδοὺ ὁ Σωκράτης, ὁσπίς σφίζει τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῆς γενικῆς ταύτης καταστροφῆς διὰ μέσου αὐτῆς τῆς ἰδίας γνώσεως, ἧς ἕνεκα καὶ εἶχον αὐτὴν καταστρέψῃ». (Cultura recensione. Da Bonghi, 1885 p. 495. Κατὰ μετάφρασιν τῆς Ἐφημερίδος. Ἔτος ΙΓ' ἀριθ. 66. σελ. 4).

ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΤΣΕΛΛΕΡΟΥ

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ἐξελληνισθεῖσα

ὑπὸ ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Ἡ σύνοψις αὕτη τοῦ ἐνδόξου ιστοριογράφου τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας κ. Ἐδ. Τσελλέρου εἶνε ἡ ἀρίστη τῶν μέχρι τοῦδε συγγραφειῶν. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν

αὐτῆς ἠύχθη ὁ ἐλληνικὸς τύπος νὰ ἴδῃ αὐτὴν ἐξηλληνισμένην, μεταφρασεῖσαν δὲ ἐκθύμως ἐπήνεσε καὶ συνέστησεν ὡς ἀπαραίτητον κτῆμα παντός λογίου ἑλληνοῦ.

Ἐν τῇ μεταφράσει προσετέθησαν καὶ δύο χρησιμώτατοι πίνακες, ὧν ὁ μὲν εἶνε χρονολογικός, ἐμφαίνων τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ τοὺς πρωτοστάτας αὐτῶν, ὁ δ' ἕτερος περιέχει τοὺς ἐν τῷ βιβλίῳ ἀπαντῶντας ἐπιστημονικοὺς ὄρους.

Τὸ βιβλίον ἐξ 24 τυπογραφικῶν φύλλων συνιστάμενον τιμᾶται ἐν Ἑλλάδι ἀντὶ 4 δραχμῶν, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ ἀντὶ $\frac{3}{4}$ ἀργυροῦ μετζιτιέ.

Ἐνταῦθα καταχωρίζομεν μόνην τὴν περὶ τοῦ βιβλίου κρίσιν τοῦ κ. Θερεϊανοῦ.

Ἡ φιλομουσία τοῦ γεραροῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων δωροφορεῖ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος νέον καὶ κάλλιστον βιβλίον, τὴν συνοπτικὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, πόνημα τοῦ περιπόστου ἐν Βερολίνῳ καθηγητοῦ Zeller, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ τοῦ ἑλλογίμου καὶ εὐγνώμονος αὐτοῦ μαθητοῦ, Κ. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου. Ὁ Zeller καταλέγεται ἐν τοῖς κορυφαίοις φιλοσόφοις τῆς Γερμανίας· ἡ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφεῖσα μεγάλη ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐκ πέντε μεγάλων τόμων, εἶναι ἀνυπέβλητον μνημεῖον φιλοσοφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἐφ' ᾧ δικαίως ἐναθρύνονται οἱ Γερμανοί. Πρὶν εὐδοκιμήσῃ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὁ Zeller διέπρεψεν ὡς θεολόγος, οὐδεὶς δὲ κάλλιον αὐτοῦ ὑπετύπωσε τὰς θεολογικὰς δόξας τοῦ ἀρχηγέτου τῆς Τυβιγγείου Σχολῆς, Baur, καὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ «βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» περιβοήτου Στράους. Ἡ προκείμενη σύνοψις εἶναι ἐπιτομὴ τῆς πεντατόμου Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας· καὶ ἄλλοι Γερμανοὶ φιλόσοφοι, λ. χ. ὁ Brandis, ἐφιλοπόνησαν ἐπιτομὰς τῶν μειζόνων αὐτῶν ἱστοριῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν Zeller κατὰ τὸ εὐμέθοδον τῆς οἰκονομίας, τὴν ἐμβριθῆ ἔρευναν, τὴν ἔντεχνον συνάφειαν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Αἱ συνοπτικαὶ φιλοσοφίαι τοῦ Σβέγλερ, τοῦ Βράνδισ, τοῦ Ὑβερβεγ, τοῦ Ἐρδμαν καὶ ἄλλων εἶναι ἀναντιρρήτως πολυτιμώτατα ἐγχειρίδια, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι τὴν καλλιτεχνικὴν διασκευὴν τῆς συνόψεως τοῦ Ζέλλερ. Ἡ τοῦ Σβέγλερ μικρὰ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἥτις διὰ τὸ εὐσύνοπτον τῆς ἀλληλουχίας δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ Ζέλλερ, εἶναι ἤδη πρὸ πολλοῦ μεθηρμηνευμένη εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ διὰ τὸ βαρὺ καὶ δύσληπτον καὶ συνεπτυγμένον τῆς μεταφράσεως καθίσταται ἀτερπὲς ἀνάγνωσμα καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰσέτι τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀσχολουμένους. Τὸ πολύτομον πόνημα τοῦ μακαρίτου Κοτζιά, ἡρانيσμένον ἔνθεν κάκειθεν οὐχὶ μετὰ τῆς προσηκούσης κρίσεως, εἶναι οὐδὲν ἥττον δύσχρηστον καὶ ἐν πολλοῖς δυσνόητον.

Ὁ κ. Εὐαγγελίδης ἐξελληνίσας τὴν Σύνοψιν τοῦ Ζέλλερ, παρέχει πραγματικὴν ὠφέλειαν εἰς τοὺς φοιτητὰς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ εἰς πάντα ἐραστὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Δὲν περιωρίσθη δὲ εἰς μόνην τὴν μετάφρασιν, ἀλλ' ἐπισυνῆψεν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου καὶ πίνακα χρονολογικὸν καὶ πίνακα τῶν ὄρων καὶ τοῦ περιεχομένου. «Διὰ μὲν τοῦ χρονολογικοῦ πίνακος ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ ἀπόνως μανθάνει ὁ βουλόμενος τὰς διαφόρους φιλοσοφικὰς σχολὰς, τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτῶν πρωτοστάτας κατὰ τὴν χρονικὴν αὐτῶν

διαδοχήν· διὰ δὲ τοῦ πίνακος τῶν ὄρων καὶ τοῦ περιεχομένου οὐ μόνον βοηθεῖται ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν ταχεῖαν εὑρεσιν οἰασδὴποτε ἐννοίας, ἀλλ' ἔχει ἅμα καὶ ὅλην τὴν ἱστορίαν ἐκάστης ἐννοίας καὶ δὴ τοὺς φιλοσοφικοὺς ὄρους προχείρους, ὅπερ πρὸς τὴν παροῦσαν τῆς γλώσσης ἡμῶν φάσιν χρησιμώτατον τυγχάνει».

Ἡ μετάφρασις ἐλεπτουργήθη μετὰ ὑπερκριβοῦς ἐπιμελείας καὶ λεπτότητος. Ὁ ἀναγνώστης, ἅμα διεξελθὼν τὰς πρώτας σελίδας, πείθεται ὅτι ὁ μεταφράσας εἶναι ἐντριβέστατος καὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὁ κ. Εὐαγγελίδης παρατιθέμενος τοὺς ἀρχαίους φιλοσοφικοὺς ὄρους ἀναγκάζεται ἐνίοτε νὰ κατασκευάζῃ τοὺς νέους, οἵτινες ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἴσως παρὰδοξοὶ καὶ ἀλλόκοτοι. Οἱ ὄροι «νοητολογία» «δυσιστική φιλοσοφία» «ἐνισμός» κλ. πιθανὸν νὰ μὴ τύχῃσι τῆς ἐγκρίσεως πάντων τῶν εἰδημόνων, ἀλλὰ αἱ μὴ ἐγκρίνοντες δεόν νὰ προτείνωσιν αὐτοὶ ἄλλους προσφυστέρους καὶ ἑλληνικώτερους. Μήπως τὸ «ἐνόρασις» τὸ «ὀρθολογισμός» καὶ αἱ ἄλλαι λέξεις, ἃς ἐνεκαίνισεν ὁ μακαρίτης Βράϊλας, εἶναι ἑλληνικώτερον ἢ προσφυστέρον κατασκευασμέναι; Ἡ λέξις «θεοδικία» πρὸς δήλωσιν τῆς theodicee ἦν, ἂν καλῶς ἐνθυμούμεθα, ἐδημιούργησεν ὁ Λειβνίτιος, δὲν θὰ φανῆ ἀδόκιμος πρὸς τὸν ἀναλογιζόμενον τὴν «θεοδοξίαν» καὶ ἄλλων παρομοίων λέξεων συνθέσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ. Ὁ κ. Εὐαγγελίδης ἐκκινετόμησε πολλαχοῦ περὶ τε τοὺς ἐπιστημονικοὺς ὄρους καὶ τὴν ἄλλην φράσιν. Καὶ ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ ἄλλως; Ὁ Γερμανός, ὁ Γάλλος, ὁ Ἄγγλος, ὁ Ἰταλός, ὁ μεταφράζων ἐπιστημονικόν τι σύγγραμμα, ἔχει προχείρους τοὺς φιλοσοφικοὺς ὄρους, ἀπ' ἐναντίας ὁ Ἕλληνας εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς μυρίας βασάνους, ὅπως δημιουργήσῃ τοιόνδε ἢ τοιόνδε ὄρον, εἰς ἀμοιβὴν δὲ ὧν ὑπέστη βασάνων καὶ ταλαιπωριῶν κινδυνεύει ἔπειτα νὰ καταγελασθῇ ὡς λογοδαίδαλος σχολαστικός. Ἡμεῖς δὲν τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν μέχρι τίνος οἱ ὄροι τοῦ κ. Εὐαγγελίδου ἔχουσι πρὸς τῷ καινοτόμῳ καὶ τὸ κομψόν· ἀλλ' ὁ πεπαιδευμένος ἀνὴρ βεβηχίως οὐδεμίαν ἔχει ἀξίωσιν ὅτι ἔχουσι καθ' ὅλα ἀπταίστως πάντες οἱ ὑπ' αὐτοῦ καινουργηθέντες φιλοσοφικοὶ ὄροι.

Πρὸς τούτοις ὁ κ. Εὐαγγελίδης εἰσήγαγεν εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ ἄλλας λέξεις, ἐπὶ τὸ ἀττικώτερον ἐπιδιωρθωμένας, ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει ἀελληνικῶν». Τὸ ὄνομα «Ἀκαδημία» ὅπερ μετεχειρίσθησαν ὁ Πλούταρχος, ὁ Λουκιανός καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ οὗ ἡ βραχεῖα παραλήγουσα καθορᾶται μὲν συχρὰ ἐν τῷ λατινικῷ Academia, πάντοτε δὲ ἐν τῷ ἰταλικῷ Academia ἐξωστρακίσθη χάριν τοῦ «Ἀκαδήμεια». Συνομολογοῦμεν ὅτι τὸ «Ἀκαδήμεια» εἶναι ὀρθότερον ἄλλως τε καὶ διότι ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἀρχαιστάτοις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀθηναίου κώδιξι καὶ διότι παρ' Ἀριστοφάνει καὶ ἄλλοις κωμικοῖς ἡ παραλήγουσα εὐρηται οὔσα μακρὰ. Ἀλλὰ τότε δεόν νὰ ἐξωστρακισθῇ καὶ τὸ «ἀκαδημαϊκός» ὅπερ εἶναι ταῦτόν καὶ τὸ «ἀκαδημιακός» κατὰ μετάθεσιν γράμματος. Δυσεῖν θάτερον λοιπόν, ἢ πρέπει νὰ γράφωμεν «Ἀκαδημία, Ἀκαδημαϊκός (Ἀκαδημιακός)» ἢ «Ἀκαδήμεια, Ἀκαδημειακός, Ἀκαδημεικός».

(Ἐνταῦθα παραλείπονται ὀρθαί τινες παρατηρήσεις τοῦ κ. Θερειαννοῦ περὶ τῆς ἐνιαχοῦ τοῦ βιβλίου κακῆς χρήσεως α') τῆς διὰ μετ' αἰτιατικῆς ἀντὶ τῆς πρὸς ἢ κατὰ καὶ β') τοῦ μεταξύ, ὧν τὴν χρῆσιν συνεχωρήσαμεν ἑαυτοῖς τῇ συνήθειᾳ χαριζόμενοι. Δὲν ἐπιδοκιμάζει προσέτι ὁ κ. Θερειαννός τὰς φράσεις «ἐπιστημονική δρᾶσις, διδακτικὴ δρᾶσις, ἱστορικὴ δρᾶσις» καὶ ὑποδεικνύει ξενιζούσας τινὰς

ἐκφράσεις, δι' ἃ ὀφείλομεν τῷ ἐπιστήμονι κριτῇ πολλὰς χάριτας. Περὶ δὲ τῆς δράσεως δὲν συμφωνοῦμεν αὐτῷ κατὰ πάντα. Μ. Ε.).

Αἱ μικραὶ αὐταὶ καὶ σποραδικαὶ περὶ τὴν φράσιν ἀνωμαλῖαι οὐδαμῶς μειοῦσι τὴν ἀξίαν τῆς μεταφράσεως, ἣτις καθαρεύει ἐν γένει ἀμαρτημάτων, παραβαλλομένη δὲ πρὸς ἄλλας πλείστας μεταφράσεις ἢ πρωτοτύπους συγγραφᾶς Ἑλλήνων καθηγητῶν, διαπρέπει ἐπὶ ὀρθοῦσιν καὶ ἀνθηρᾶ λέξει. Ὁ κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης εἶναι ἀξίος ἐπαίνου καὶ τιμῆς δι' οὗς κατέβαλε καὶ καταβάλλει ἀτρύτους κόπους πρὸς σύνταξιν φιλοσοφικῶν πονημάτων πρωτοτύπων τε καὶ μὴ. Ἐν ᾧ ἄλλοι λόγισι, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑποδεέστεροι αὐτοῦ κατὰ τὴν μάθησιν, ἀπολαύουσι παρ' ἀξίαν μείζονος προτιμήσεως καὶ προστασίας, ὁ χρηστὸς καὶ ἐλλόγιμος Εὐαγγελίδης μοχθεῖ ἀθορύβως καὶ ἀφιλοκερδῶς ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, μεταλαμπαδεύων εἰς τοὺς Ἕλληνας οὐχὶ καινὴν τινα φιλοσοφίαν, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν, διαπεφωτισμένην ὑπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ περικλεεστάτων αὐτῆς μυσταγωγῶν.

Νέα Ἡμέρα, ἔτος ΙΒ' (Μ'), ἀριθ. 628 (1616).

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΩΝ

Τεῦχος Α'.

περιέχον τὰς ἐξῆς πραγματείας.

1ον Τοὺς Ἕλληνας προδρόμους τοῦ Δαρβίνου.

2ον Τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

3ον Τὸν λόγον τοῦ Ζήνωνος ὅτι, εἴνε πολλὰ τὰ ὄντα, ἀνάγκη νὰ εἶνε ταῦτα ἄπειρα κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν σμικρότητα.

Τιμᾶται δραχ. 1,50.
